

סוגיה א: זמן ההדלקה

רקע

- בסוגיית הגמ' ארבעה נושאים:
- האם מותר להשתמש לאור הנר.
 - "כבתה זקוק לה, כבתה אין זקוק לה" - האם מעשה המצוה הוא בהדלקת הנר, או שמעשה המצוה הוא במשך הזמן שהנר דולק.
 - שיעור שמן שבנר.
 - זמן ההדלקה.
- שני הנושאים האחרונים אחוזים זה בזה, ולכן נלמד אותם כאחד. את שני הנושאים הראשונים נלמד יחד עם סוגיית "אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה" [כב].

מקורות

- שבת כא-כא: "אמר רב הונא פתילות ושמנים... עד דכליא ריגלא דתרמודאי"
שבת כא: "ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו... מניחה על שלחנו ודיו"
- תחילת הזמן**
ר"ן ט. ד"ה מצוה
רשב"א ד"ה הא דאמרינן מצות, "הא דאמרינן... כמו שכתבתי" [ניתן לדלג על הקטע בכתב קטן]
ארחות חיים הל' חנוכה סי' טו
- סוף הזמן**
תוס' ד"ה דאי
רי"ף ט-ט: "א"ר זירא... כמו חצי שעה עד שמגיעין לבתיהם"
ר"ן ט. ד"ה דאי
רשב"א ד"ה הא דאמרינן מצות, "והא נמי דקתני עד שתכלה...נפקא מהכא"
ריטב"א ד"ה דאי לא אדליק מדליק, עד דכליא רגלא דתרמודאי
הגהות מיימוניות הל' חנוכה פ"ד אות ב, "... אפילו עד עמוד השחר ע"כ"
- שקיעה או צאת הכוכבים**
מרדכי סי' תנה
[ריטב"א ד"ה ועיקר מצוה משתשקע החמה]
- שיעור השמן**
סמ"ג הלכות חנוכה, "ובפרק במה מדליקין.... אפילו עד עמוד השחר"
ו. רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ה
ז. שו"ע סי' תרעב ומשנה ברורה [במיוחד: ס"ק א, ד-ה, י-יא, ושער הציון אות יז]

רשב"א ד"ה הא דאמרינן

הא דאמרינן מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מסתברא דלאו עכובא היא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אלו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן [כג:] בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן, ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא הכר דלצורך שבת מדליקו, והכא נמי דכותה. אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה. והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת, דע"כ מקדים עם חשכה לרבה דאמר בשלהי פרקין [לד:] משתשקע החמה בין השמשות, דבשלמא לרב יוסף דאמר משמיה דרב יהודה אמר שמואל משתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום, לא הוה ראיא, דאפשר לו להדליק בע"ש משתשקע החמה עד שישוה העליון לתחתון, אלא לרבה דאמר משתשקע החמה הוי בין השמשות, תקשי דהא תנן [לד:] ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין את הנרות וק"ל כותיה הלכה למעשה. אלא ודאי מצוה קאמר, ואלו רצה להקדים עם חשיכה מקדים. אלא מיהו נראה מדברי הרב בעל הלכות דדוקא קאמר משתשקע החמה. ובע"ש נמי מדליק משתשקע החמה כרב יוסף, שהוא ז"ל כ' בהלכות חנוכה הא דאמר רב יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום שנים בין השמשות שלשה לילה. ואלמלא כתבה לכוונה זו למה כתבה בהלכות חנוכה ומאי שייכא דההיא בחנוכה, ואין צורך לכך כמו שכתבתי.

והא נמי דקתני עד שתכלה רגל מן השוק, ופרישנא דאי לא אדליק מדליק. לאו למימרא דאי לא אדליק בתוך שיעור זה אינו מדליק, דהא תנן [מגילה כ:] כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה, אלא שלא עשה מצוה דליכא פרסומי ניסא כולי האי, ומיהו אי לא אדליק מדליק ולא הפסיד אלא כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי. וכ"כ מורי הרב ז"ל בהלכותיו. ופירש בתוספת דלא אמרו עד שתכלה רגל מן השוק אלא בדורות הללו שמדליקין בחוץ, אבל עכשיו שמדליקין בבית בפנים כל שעה ושעה זמניה הוא, דהא איכא פרסומי ניסא לאותם העומדים בבית. ומיהו לכתחלה מצוה להדליק משתשקע החמה מיד דזריזין מקדימין למצות, ואמרינן לקמן [כג:] רב הונא הוה רגיל וחליף אפתחא דר' אבין נגרא, חזא דהוה רגילי בשרגא אמר תרי גברי רברבי נפקא מהכא.

ארחות חיים הל' חנוכה סי' טו

מי שהקדים אפילו בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהא בפלג מנחה אחרונה דלא חמירי מהבדלה דאמרינן רב צלי של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. מיהו צריך שיתן בה שמן יותר מכדי שיעור הדלקה כדי שתדליק עד שתכלה רגלא דתרמודאי וכן כתב הרי"א ז"ל.

ריטב"א ד"ה ועיקר מצותה משתקע החמה

ועיקר מצותה משתשקע החמה. פירוש היה נראה כי סוף השקיעה, דהיינו בין השמשות, קאמר, דהכי משמע האי לישנא כדפירש ר"ת בסוף פרקין. ומיהו ודאי אם רצה להדליק מתחלת השקיעה מדליק, שאם לא כן נרות של שבת אימת מדליק להו, אלא ודאי כדאמרן דכל זמן שקיעת החמה, שהנר אורו מבהיק, זמנם להדליק בברכה ולאפוקי קודם לכן.

ריטב"א ד"ה דאי לא אדליק מדליק, עד דכליא רגלא דתרמודאי

דאי לא אדליק מדליק. פירוש עד ההוא שיעורא בלחוד ומכאן ואילך עבר זמנו. וכתב הרב בעל התרומות ז"ל דהני מילי לדידהו שהיו מדליקים חוץ לפתח ואין היכר לבני רשות הרבים יותר אבל אגן דמדליקין בפנים ואין היכר אלא לבני הבית יכול להדליק כל הלילה ועד עמוד השחר. ולפי

פירוש זה יש לפרש דהכי קאמר, דאי לא אדליק מדליק בחוץ עד ההיא שעתא, אבל בתר הכין אינו מדליק אלא בפנים, (דאדידהו) [דלדידהו] נמי ודאי משום דלא מצי למעבד היכירא לרשות הרבים לא נפטר מלעשות היכירא לו ולבני ביתו, דהא לקמן אמרינן דבשעת הסכנה מדליקה על [שלחנו ודין].

עד דכליא רגלא דתרמודאי. פירוש מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות [ה]מוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות.

סמ"ג הלכות חנוכה

ובפרק במה מדליקין אומר ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דכי כביא הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורא פירוש שצריך ליתן שמן בנר כדי שתהא דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. אמר רבי יצחק שנהגו העם כלשון ראשון אי נמי שמא אין אנו צריכין לשיעור מאחר שאין אנו מדליקין כי אם בפנים ואין כאן פרסום נס אלא לבני הבית וכל זמן שאין בני הבית ישנים שייך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר.

הסבר הסוגיה

מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. [ברייתא שבת כא:]

הברייתא קובעת שזמן מצות נר חנוכה משתשקע החמה. את זמן זה ניתן להבין בשלש דרכים:

א. זמן מעשה המצוה. הברייתא קובעת שניתן לקיים מצות הדלקת נר חנוכה, בהדלקה משעת השקיעה בלבד. המדליק לפני השקיעה אף אם הנר דולק עד השקיעה אינו יוצא ידי חובתו.

ב. זמן חלות המצוה. הברייתא אינה קובעת את זמן מעשה המצוה, וניתן להדליק נר חנוכה לפני השקיעה. הברייתא קובעת את זמן חלות המצוה בלבד. רק בנר הדולק משקיעת החמה מקיימים מצות נר חנוכה.

ג. זמן חיוב המצוה. ניתן להדליק נר ולקיים מצות חנוכה לפני השקיעה, אבל חיוב ההדלקה הוא מהשקיעה בלבד [הפוסקים (משנ"ב ס"י) אומרים שאסור לאכול לפני ההדלקה, האיסור הוא מהשקיעה בלבד].

הראשונים נחלקו בהבנות הללו. הרמב"ם [פ"ד ה"ה] פוסק כדרך הראשונה: "אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין". הרשב"א [ד"ה הא דאמרינן] פוסק כדרך השלישית: "הא ודאי אלו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא... אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה". מותר לעשות את מעשה ההדלקה בכל שעה שיש פרסום הנס, חיוב ההדלקה הוא מהשקיעה בלבד. הארחות חיים [סי' טו] סובר שניתן להקדים ולהדליק נר חנוכה מפלג המנחה. פלג המנחה הוא זמן המשתייך ליום הבא, ולכן ניתן לקיים בו את מצוות היום הבא

[הר"ן (ט. ד"ה מצותה) אומר שניתן להקדים ולהדליק לפני שקיעת החמה, אבל אינו מגדיר ממתי ניתן להדליק]. בפשטות נראה שהארחות חיים סובר כדרך השניה, ולכן אם הנר כבה לפני השקיעה חייב לחזור ולהדליק, אולם הפרי מגדים [אשל אברהם סי' תרעב אות א] מסתפק האם הארחות חיים סובר כדרך השניה או השלישית, ולכן הוא פוסק שאם הדליק בפלג המנחה, ונתן שמן בשיעור הדלקה של חצי שעה בלבד, יחזור וידליק ללא ברכה.

הראשונים המתירים להדליק לפני השקיעה, מוכיחים את שיטתם מהדלקה בערב שבת, שבה מקדימים את ההדלקה לפני שקיעת החמה. ניתן לדחות ראייה זו באחת משתי דרכים: א. רשב"א [ד"ה הא דאמרינן] בשם בה"ג: גם בשבת מדליקים בשקיעה, שהשקיעה עדיין יום גמור, ומותר לעשות מלאכות בזמן זה.

ב. מאירי [ד"ה אחר שכתבנו]: אי אפשר ללמוד אפשר מאי אפשר. בשבת אין ברירה אחרת, ולכן חובה להקדים, אבל ביום חול, שאפשר להדליק בזמן, אסור להקדים ולהדליק לפני הזמן [נחלקו הפוסקים האם בערב שבת מעשה המצוה לפני השקיעה או שאף חלות המצוה הוקדמה (עיי' שו"ע סי' תרעג סע' ב, וט"ז)].

נחלקו הראשונים מהי "משמשקע החמה". המרדכי [סי' תנה] סובר שכוונת הברייתא היא לצאת הכוכבים, ולא לשקיעת החמה. מפשטות לשון הרמב"ם [פ"ד ה"ה] משמע שהוא הבין את הברייתא כפשוטה, שזמנה מהשקיעה ולא מצאת הכוכבים. כך משמע גם מהרשב"א [ד"ה הא דאמרינן] ומהר"ן [ט. ד"ה מצותה]. הטור [סי' תרעב] כותב שזמנה מסוף השקיעה. מפרש הב"ח [ד"ה מצותה], שכוונתו לצאת הכוכבים [ניתן לפרש שכוונת הטור לשקיעה השניה, כפי שמשמע מהריטב"א ד"ה ועיקר מצותה].

הברייתא קובעת גם את סוף זמן המצוה. מסבירה הגמ' שלשיעור "עד שתכלה רגל מן השוק" שתי משמעויות:

א. זמן ההדלקה. בזמן זה ניתן לקיים מצות נר חנוכה.
ב. כמות השמן שבנר. צריך לשים שמן שיכול לדלוק עד שתכלה רגל מהשוק [אם שם שמן כשיעור, ונכבה לפני שתכלה רגל מהשוק, אינו חוזר ומדליק, ש"ככתה אין זקוק לה"].

מפשטות הגמ' משמע שניתן להדליק נר חנוכה רק עד חצי שעה אחר השקיעה, שהוא הזמן שכלתה הרגל מהשוק, המאחר זמן זה הפסיד המצוה. כך פוסק הרמב"ם [פ"ד ה"ה]. ראשונים אחרים אינם מקבלים פסק זה, לדעתם ניתן לערער על מסקנת הרמב"ם משלש סיבות שונות:

א. החיוב להדליק קודם שתכלה רגל מהשוק, לא נפסק להלכה.
ב. הזמן שתכלה רגל מהשוק, אינו סיום זמן המצוה אלא רק סיום הזמן המובחר למצוה.
ג. הזמן המובא בגמ' אינו הזמן המוחלט לקיום המצוה אלא הוא הזמן המיועד לפרסום הנס בזמן הגמ'. כשזמן פרסום הנס משתנה, משתנה גם זמן ההדלקה.

א. הרמב"ם פוסק את שתי הפרשנויות של הגמ' ל"עד שתכלה רגל מן השוק", גם "אי לא אדליק מדליק", וגם "לשיעורא". הראב"ה [ח"ג סי' תתמג] מביא את פסק רבינו תם, ששתי הפרשנויות חולקות זו על זו, וכיוון שחייב ההדלקה מדרבנן, הולכים אחר המיקל, ואין צריך להקפיד לא על זמן ההדלקה ולא על כמות השמן שבנר. ר"י פורת [בתוס' ד"ה דאי] מסכים עם ר"ת, ששתי הפרשנויות חולקות, אבל לדעתו לא ניתן להקל בשתייהן [כיוון שבכך נעקור את דין הברייטא], ומספק צריך לחשוש לשתייהן. לדעתו, מספק ניתן להדליק [ללא ברכה] אף לאחר שכלתה רגל מהשוק.

ב. הגמ' אומרת: "דאי לא אדליק [בשקיעת החמה] מדליק [עד שתכלה רגל מהשוק]". משמע מפשטות הגמ', שלאחר זמן זה לא ניתן להדליק, והמאחר הפסיד את המצוה. כך פוסק הרמב"ם [פ"ד ה"ה]. הרשב"א [ד"ה הא דאמרינן מצותה] חולק על הרמב"ם, ולדעתו הזמן שמוכח בגמ' הוא רק זמן המצוה כתקנה, אבל אם לא הדליק בזמן זה לא הפסיד המצוה, אלא "כעושה מצוה שלא כתקנה לגמרי".

את שיטת הרשב"א ניתן להבין באחת משתי דרכים:

1. במצות נר חנוכה יש שני דינים: א. הדלקת נר. ב. פרסום הנס. פרסום הנס אינו מגדיר במעשה המצוה, אלא קיום נוסף למעשה המצוה. לפיכך סובר הרשב"א, שלכתחילה צריך להדליק לפני שתכלה רגל מן השוק, כדי לקיים גם מצות פרסום הנס. אבל כיוון שיש מעשה מצוה אף ללא פרסום הנס, ניתן להדליק כל הלילה, ככל המצוות שזמנן כל הלילה [מלשון הרשב"א משמע כדרך זו].

2. פרסום הנס הוא מגדיר במעשה המצוה. אף על פי כן ניתן להדליק לאחר שתכלה רגל מן השוק, כיוון שמפרסם את הנס לעצמו ולבני ביתו.

ג. ר"י מחדש שאף אם נפרש שלפי הגמ' אין להדליק לאחר שכלתה רגל מן השוק, בזמננו [בזמנו של ר"י. בסוגיית "מקום ההדלקה" נעסוק האם דין זה שייך גם בזמננו, שאין אנו בשעת הסכנה] מותר להדליק כל הלילה: "דעתה אין לחוש מתי ידליק דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים". ההגבלה להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, נובעת מהצורך לפרסם את הנס, בזמננו שמדליקים בתוך הבית אין משמעות לזמן זה.

דינו של ר"י מוסכם על רוב ראשונים [רשב"א ד"ה הא דאמרינן, רא"ש סי' ג, ר"ן ט. באלפס ד"ה דאי, מאירי ד"ה אחר שכתבו, הגהות מיימוניות פ"ד אות ב], אבל חלקם מצטטים אותו בניסוח שונה. הרשב"א והרא"ש סוברים כשיטת ר"י, שבזמננו מותר להדליק לכתחילה כל הלילה. הר"ן מסכים לשיטה זו, ומוסיף שלכתחילה צריך להקדים לשקיעת החמה, משום זריזים מקדימים למצוות. ההגהות מיימוניות סובר שבזמננו פרסום הנס הוא לבני הבית, ולכן ניתן להדליק רק כשבני הבית ערים. המהרש"ל [שו"ת סי' פה] פוסק שניתן להדליק עד חצות הלילה בלבד [איני יודע מנין זמן זה].

שיטת הראשונים צריכה עיון. אם מספיק לפרסם את הנס לבני ביתו, מדוע הגמ' אומרת שזמן ההדלקה היא רק עד שתכלה רגל מן השוק, ואם לא הדליק בזמן זה, אינו מדליק?

מדוע שלא ידליק כל הלילה, ויפרסם את הנס לבני ביתו? לשיטת הרשב"א שניתן בדיעבד להדליק כל הלילה, מובן שבזמננו מותר לכתחילה להדליק כל הלילה, אבל לשאר הראשונים קשה [ללא דברי הראשונים היינו מפרשים, שזמן הדלקת הנר נקבע על פי פרסום הנס המכסימאלי שניתן לעשות. זמן זה נקבע כזמן המצוה, והוא תקף אף כשלא ניתן לקיים את הפרסום המכסימאלי].

הריטב"א [ד"ה דאי לא אדליק] התקשה בקושיה זו, והוא מפרש את הגמ', שעד שתכלה רגל מן השוק מדליק בחוץ, ומפרסם את הנס לבני רשות הרבים, לאחר שתכלה רגל מן השוק, מדליק בתוך ביתו כדי לפרסם את הנס לבני ביתו.

לשאר הראשונים שלא קיבלו את הסבר הריטב"א, ולדעתם בזמן הגמ' היה ניתן להדליק רק עד שתכלה רגל מן השוק, נראה להסביר שבזמן הגמ' קנסו חכמים את מי שלא הדליק כראוי, בזמן שניתן לפרסם את פרסום הנס בצורה המכסימאלית, שאינו יוצא ידי חובתו כלל, אבל בזמננו שבפרסום הנס המכסימאלי אין הבדל בין לפני שתכלה רגל מן השוק לבין אחר שתכלה רגל מן השוק, מותר להדליק כל הלילה.

הסבר זה מבאר את שיטת הגהות מיימוניות [פ"ד אות ב] שניתן להדליק רק כל עוד בני הבית ערים. האם אדם שגר לבדו אינו מדליק נר חנוכה? ! אלא על כרחנו שמספיק לפרסם את הנס לעצמו. ואם כך מדוע לא ניתן להדליק כשבני הבית ישנים? לפי הסברנו ההגהות מיימוניות מובן. אדם הגר לבדו מדליק כל הלילה, כיוון שזה הפרסום המכסימאלי שלו, אבל אדם המתגורר עם בני ביתו חייב לפרסם את הנס בצורה המכסימאלית, ולהדליק בשעה שבני ביתו ערים.

הריטב"א [ד"ה עד דכליא] מעלה נקודה נוספת, החשובה במיוחד בתקופתנו: "בכל מקום הדבר הזה [כלתה רגל מן השוק] כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחגוניות [ה]מוכרות שמן וכיוצא בהם פתוחות". שיעור שתכלה רגל מן השוק, אינו קבוע [חצי שעה אחר שקיעת החמה], אלא תלוי במציאות בכל מקום ומקום. לפי דבריו, ברוב המקומות שלנו ניתן להדליק עד 22.00-24.00 [בחידושו של הריטב"א יש גם קולא, לגבי זמן ההדלקה, וגם חומרא, לענין כמות השמן].

שיעור השמן

ראינו לעיל [עמ' 5] את מחלוקת הרמב"ם ור"ת האם פוסקים את שני ההסברים לברייתא, גם "דאי לא אדליק מדליק" וגם "לשיעורא". הרמב"ם סובר שפוסקים את שני ההסברים, וחייבים להקפיד על כמות השמן שבנר, ור"ת סובר שספק דרבנן לקולא, ואין הקפדה על כמות השמן שבנר. לשיטת ר"ת מצטרף גם הסמ"ג [הל' חנוכה] הכותב בשם רבי יצחק, שנהגו העם כלשון ראשון, ולפיכך אין צריך להקפיד על כמות השמן, ואפילו בכלשהו יוצאים ידי חובה.

החשוב לשים שמן בשיעור של עד שתכלה רגל מן השוק, מובן בפשטות כחוב על עשות מעשה הדלקה המפרסם את הנס בצורה המכסימאלית.

להבנה זו במהות חיוב נתינת שמן בשיעור של עד שתכלה רגל מן השוק, שלש השלכות: א. המאחר ומדליק לאחר השקיעה אינו צריך לשים שמן בשיעור הדלקה של חצי שעה, אלא רק בשיעור הדלקה מזמן ההדלקה בפועל עד חצי שעה לאחר השקיעה [אם מדליק רבע שעה אחר השקיעה צריך לשים שמן לרבע שעה בלבד]. כך פוסק המגן אברהם [סי' תרעב סק"ב]. ב. המדליק בבית יכול לשים שמן לשניות ספורות בלבד. המדליק בחוץ צריך לפרסם את הנס לכל האנשים ההולכים ברשות הרבים, ולכן הוא צריך להדליק בשיעור של עד שתכלה רגל מן השוק, אבל המדליק בבית יכול להדליק שניות ספורות, ולקיים את פרסום הנס המכסימאלי לבני הבית [כך פוסק הסמ"ג, הל' חנוכה].

ג. בימינו שרגל כולה מן השוק בשעה מאוחרת, חייבים לשים שמן בכמות גדולה. ניתן להבין ששיעור השמן נקבע על פי פרסום הנס, אבל הוא קובע שיעור מינימאלי להגדרת הנר כ"נר חנוכה". לפי הבנה זו תמיד חייבים לשים שמן בשיעור הדלקה של חצי שעה, אף המדליק מאוחר, אף המדליק בתוך הבית, ואף בימינו.

המגן אברהם [סי' תרעב ס"ק ב-ג] פוסק שהמדליק ברשות הרבים אינו צריך להדליק חצי שעה אלא רק שיעור שמן הדולק מזמן ההדלקה בפועל ועד שתכלה רגל מן השוק, ומאידך, הוא פוסק שהמדליק בבית צריך לשים שמן הדולק חצי שעה. כנראה שהוא סובר כדרך השניה, ששיעור חצי שעה הוא חלק מהגדרת נר חנוכה, אבל לדעתו אין משמעות להדלקה בזמן שהנס אינו מתפרסם, ולכן המדליק בחוץ חייב שהנר יהיה דלוק רק כדי להשלים את שיעור חצי שעה.

סיכום

מצות נר חנוכה משקיעת החמה. הרמב"ם סובר שהמדליק לפני זמן זה אינו מקיים מצוה כלל. הרשב"א סובר ששקיעת החמה הוא זמן חיוב הדלקת נר חנוכה, אבל ניתן להדליק סמוך לשקיעה בזמן שמתפרסם הנס. הארחות חיים סובר, שניתן בשעת הדחק להדליק מפלג המנחה.

מצות נר חנוכה עד שתכלה רגל מן השוק. לדעת הרמב"ם זמן זה לעיכובא, ואין להדליק אחר כך. לדעת הרשב"א זמן זה לכתחילה, אבל אם לא הדליק בזמן זה יכול להדליק כל הלילה, ככל מצוות הלילה, שניתן לקיימם בכל הלילה. הריטב"א סובר ש"תכלה רגל מן השוק" אינו שיעור קבוע, אלא תלוי בכל מקום ומקום לפי המציאות הקיימת בו. רוב הראשונים סוברים שבזמנינו שמדליקים בבתיים, מותר לכתחילה להדליק כל הלילה, ולפחות בזמן שבני הבית ערים.

רוב הראשונים סוברים שיש לשים שמן הדולק לפחות חצי שעה, ויש הסוברים שניתן להסתפק בכלשהו.

הלכה

השו"ע [סי' תרעב סע' א] פוסק כרמב"ם שאין להקדים את ההדלקה לפני השקיעה, והוא מביא את שיטת הארחות חיים כיש אומרים. השו"ע מוסיף שזמן ההדלקה הוא ב"סוף השקיעה", ומפרש המגן אברהם, שכוונתו לצאת הכוכבים. הגר"א [אות ב] חולק ולדעתו מדליקים בשקיעת החמה.

השו"ע [סע' ב] פוסק כרשב"א¹, שלכתחילה צריך להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, ואם עבר זמן זה ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. הרמ"א פוסק, שבזמננו שמדליקים בבתיים אין צריך להזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, אבל "מכל מקום טוב ליזהר גם בזמן הזה".

המגן אברהם [מובא במשנה ברורה סקי"א] פוסק שמותר להדליק בברכה רק אם בני הבית ערים, אם ישנים מדליק ללא ברכה. שער הציון [סקי"ז] מביא את החמד משה שפוסק שניתן לברך אפילו אם בני הבית ישנים. שער הציון פוסק שהלכה כמגן אברהם, אבל הרוצה לברך אין מוחים בידו.

שאלה שכיחה בימינו, מה לעשות כשחלק מבני הבית אינם יכולים להיות בתחילת זמן ההדלקה, האם עדיף להדליק מאוחר כדי שכל בני הבית ישתתפו בהדלקה, או שעדיף להדליק בשקיעה.

כמדומני שהתשובה לשאלה זו משתנה במצבים שונים:

א. המדליק בתוך ביתו, ופרסום הנס הוא לאנשי הבית בלבד, יחכה לכל בני הבית שידליקו יחד.

ב. המדליק במקום שבו הנס מתפרסם גם לבני רשות הרבים, דינו משתנה בין מנהג ספרד למנהג אשכנז. למנהג אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק, עדיף שידליקו בזמן, והמאחר ידליק כשיגיע לביתו. למנהג ספרד שרק בעל הבית מדליק, עדיף לחכות לכולם עד שעה שכולה במציאות ימינו הרגל מן השוק. אם חלק מבני הבית עתידים להגיע בשעה שאף במציאות ימינו כולה הרגל מן השוק, עדיף שידליקו שאר בני הבית בתחילת הזמן, ויפרסמו את הנס לבני רשות הרבים.

ג. משפחה שחשוב לה מאוד שכל בני הבית ידליקו יחד, יכולה לסמוך על הפוסקים המקילים, ולחכות שכל בני הבית יגיעו.

¹ יש לציין שהבית יוסף [סי' תרעב סע' א ד"ה ואהא] אינו מצטט את הרשב"א רק את הר"י פורת דהוי ספק.